

MARCISZEWSKI WITOLD – filozof, metodolog, ur. 18 XI 1930 w Rembertowie Nowym k. Warszawy.

Naukę w szkole powszechnej rozpoczął w 1937. Podczas okupacji kontynuował ją na tajnych kompletach (ukończył dwie klasy gimnazjum). Po wojnie uczęszczał do I Miejskiego Gimnazjum i Liceum im. gen. Sowińskiego w Warszawie. Egzamin maturalny złożył w 1948 i wstąpił do seminarium duchownego w Warszawie. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1953. W tym samym roku rozpoczął studia na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL. Pracę magisterską *Significatio u Dunsza Szkota* obronił w 1956. W 1959 uzyskał tytuł doktora na podstawie pracy *Zdania konieczne u św. Tomasza z Akwinu i w filozofii analitycznej*, której promotorem był S. Kamiński. W latach 1957–1958 pracował jako asystent-wolontariusz na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL przy Katedrze Logiki. Wykonywanie funkcji duchownego katolickiego zakończył za zgodą władz diecezjalnych w 1961 po opublikowaniu kilku artykułów, których tezy zostały uznane za nieortodoksyjne przez komisję teologów (powołaną w redakcji „Znaku”) oraz przez władze diecezjalne. W 1967 na własną prośbę otrzymał oficjalnie od Stolicy Apostolskiej status świeckiego. W 1971 na podstawie rozprawy *Podstawy logicznej teorii przekonań* uzyskał stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie logiki, w 1979 tytuł prof. nadzwyczajnego, a w 1987 prof. zwyczajnego.

Pracę naukowo-dydaktyczną rozpoczął M. na KUL. W latach 1956–1962 prowadził zajęcia z zakresu logiki formalnej, metodologii nauk i historii nowożytnej. Począwszy od 1962 do 1972, nauczał logiki formalnej oraz metodologii nauk na Wydziale Nauk Społecznych UW, gdzie zatrudniony był w Katedrze Logiki kierowanej przez J. Kotarbińską. Od 1972 związany jest z Białymstokiem, gdzie pracuje w Filii UW (po usamodzielnieniu Uniwersytet w Białymstoku). Zajmuje się logiką formalną, metodologią nauk, historią filozofii, historią nauki, lingwistyką formalną, informacją naukową i informatyką. W latach 1973–1974 wykładał logikę w Pädagogische Hochschule w Halle. W 1985 wygłosił serię wykładów na uniwersytetach holenderskich w Groningen, Utrechcie i Amsterdamie; w 1987 przez jeden semestr na uniwersytecie w Salzburgu wykładał metodologię nauk oraz prowadził seminarium na temat formalizacji argumentacji filozoficznej G. W.

Leibniza (analiza dowodu „ex motu”). W 2000 został zatrudniony w Wyższej Szkole Administracji Publicznej w Białymstoku, gdzie kierował Zakładem Logiki, Informatyki i Metodologii. W latach 2000–2004 prowadził wykłady z metodologii nauk społecznych i logiki w Collegium Civitas w Warszawie.

Po rozpoczęciu pracy w 1972 w Filii UW w Białymstoku, M. zorganizował zespół do badań logicznych. Od 1975 jest kierownikiem Zakładu Logiki, następnie Zakładu Logiki, Informatyki i Metodologii Nauk, który został przekształcony w Katedrę Logiki, Informatyki i Filozofii Nauki. Zainicjował wydawanie „Studies in Logic, Grammar and Rhetoric”. W okresie od września 1981 do lutego 1982 był prorektorem UW.

M. jako pierwszy filozof w Polsce wykorzystywał komputery, w tym Internet, do prowadzenia pracy naukowej. Był inicjatorem i kierownikiem ogólnopolskich badań (1986–1991) pod nazwą „Systemy logiczne i algorytmy do testowania przez komputer poprawności dowodów”. Centrum tego projektu stanowił stworzony przez A. Trybulca MIZAR – system automatycznej kontroli poprawności dowodzenia. Z funduszy projektu powstały w kilku ośrodkach uniwersyteckich pierwsze w Polsce pracownie badawcze, dysponujące nowoczesnymi na ów czas komputerami IBM PC XT. Wyniki badań prowadzonych w jedenastu sekcjach tematycznych zostały opublikowane w 130 artykułach i w książce *Mechanization of Reasoning in a Historical Perspective*.

Wraz z żoną M. założył Fundację na rzecz Informatyki, Logiki i Matematyki, której celem była popularyzacja logiki i prowadzenie badań naukowych zgodnie z działalnością statutową; efektem prowadzonych badań jest *Mała encyklopedia logiki* (Wr 1970, 1988²), której M. był redaktorem, oraz jego książka *Sztuka dyskusowania*, a także organizowana przezeń konferencja na temat F. Hayeka (Zakopane 2002) pt. „Wolny Rynek jako System Przetwarzania Informacji. Z problematyki algorytmizacji w badaniach społecznych”.

Bogata twórczość M. obejmuje kilkaset pozycji naukowych, podręcznikowych, popularyzatorskich, esejów oraz publikacji prasowych.

Ważniejsze prace M.: *Sztuka dyskusowania* (Wwa 1969, 1996⁴); *Podstawy logicznej teorii przekonań* (Wwa 1972); *Zarys logiki dla bibliotekoznawców* (cz. II: *Wybrane zagadnienia metodologii nauk i logicznej*

teorii języka, Wwa 1972, 1974²); *Poradnik dla niezdecydowanych* (Wr 1974); *Rola dyskusji w nauczaniu i wychowaniu* (Wwa 1976); *Metody analizy tekstu naukowego* (Wwa 1977, 1981²); *Logika z retorycznego punktu widzenia* (Wwa 1991); *Sztuka rozumowania w świetle logiki* (Wwa 1994); *Mechanization of Reasoning in a Historical Perspective* (z R. Murawskim, A 1995); *Tajniki Internetu* (Wwa 1995); *Sztuczna inteligencja* (Kr 1998); *Umysł – komputer – świat. O zagadce umysłu z informatycznego punktu widzenia* (z P. Stacewiczem, Wwa 2011).

W dociekaniach M. można wyróżnić 3 zasadnicze obszary zainteresowań: 1) umysł: czym jest i jak funkcjonuje; 2) język: jego rola w poznaniu filozoficznym i naukowym; 3) człowiek i społeczeństwo.

TEORIA UMYSŁU. Rozumność, czyli naturę umysłu utożsamia M. z logicznością, typem racjonalności badanym i kreowanym przez logikę formalną. Jest tak zarówno w okresie, gdy racjonalności poszukuje w nurcie logicznego empiryzmu, jak i później, gdy staje na stanowisku logicznego aprioryzmu. Początkowo rozumienie logiczności sprowadza do możliwości dowodu formalnego. Do zainteresowania się formalizacją, algorytmami, komputerami, a także Leibnizem, doprowadził M. problem możliwości formalizacji tzw. dowodów na istnienie Boga. Dzięki studiom nad Leibnizem i jego matematycznym dowodem „z ruchu” na istnienie Boga, zawartym w *Dissertatio de arte combinatoria* (L 1666), M. uświadomił sobie, że rozumowanie sformalizowane może być równie dobrze wykonane przez maszynę, która odciążywszy w tym człowieka, zostawi mu więcej czasu i sił na myślenie twórcze, m.in. na znajdowanie nowych metod mechanizacji i powiększenie tym samym jej zakresu.

Wraz z tymi rozważaniami wkracza M. w obszar badań nad sztuczną inteligencją. Umysł jest, wg M., nie tylko narzędziem rozumowania, lecz również jednym ze źródeł wiedzy. Za K. R. Popperem uznaje pierwotność pojęć względem treści spostrzeżeniowych, a źródła idei abstrakcyjnych upatruje w umyśle wyposażonym w jakiś rodzaj wiedzy priori, w szczególności w pojęciach logicznych i teoriomnogościowych.

PROBLEM JĘZYKA. M. podejmuje też kwestie samego języka, przede wszystkim w jego warstwie syntaktycznej, problematykę związków języka i logiki, zagadnienie stosunku języka do myśli.

Podstawową strukturą językową jest, wg M., tekst, dlatego w swoich badaniach podejmował zagadnienia algorytmizacji tworzenia oraz przetwarzania tekstu oraz algorytmizacji pozyskiwania danych. Dopiero na tle dzisiejszych badań informatycznych nad tekstem i pozyskiwaniem danych (text mining) dostrzec można prekursorski charakter tych badań. Wraz z problematyką funkcji rekurencyjnych i automatów pojawia się kwestia gramatyk formalnych. M. nie przeczy zarówno obecności danych zmysłowych w poznaniu, jak i konstytutywnej roli języka w kształtowaniu myśli. Przyznając umysłowi priorytet w poznaniu, jednocześnie jest przekonany, że „na początku była myśl”, co nawiązuje do gr. idei Logosu. Tak, jak jest poznanie czysto rozumowe, tak też jest, wg niego, „czysta” myśl, do której nie dotrze się przez samą analizę języka; jak Pascalowski esprit de geometrie znajduje dopełnienie w esprit de finesse, tak zalgorytmizowane rozumowania wypowiedziane zalgorytmizowanym językiem znajdują dopełnienie w rozumowaniach operujących na awerbalnych przedstawieniach i pozajęzykowych środkach wyrażania myśli. Ontyczne usprawiedliwienie (z inspiracji Leibniza) znajduje M. w pojęciu kodu wewnętrznego maszyny cyfrowej, jako analogonu kodów wbudowanych w ludzki organizm. Wzięte z logiki formalnej pojęcie rozumowania odpowiednio poszerzone i połączone z pojęciem kodu maszynowego wskazuje na możliwość rozumowań wolnych od konieczności artykulacji językowej. Takie rozumowania – mając niejako krótszą drogą – okazują się bardziej efektywne.

PROBLEM ŻYCIA SPOŁECZNEGO. U M. przeplatają się 2 wątki: jego przekonania i jego refleksja nad przekonaniem w ogóle. Jedno i drugie jest uwarunkowane losem (życiem) i czasami (środowiskiem naukowym, politycznym itp.), w których przyszło mu żyć. Doświadczenia mieszczańskiego domu rodzinnego są ważne dla ukształtowania się liberalnych poglądów filozoficzno-społecznych, wolnych od cechujących nieraz pol. inteligencję tendencji do lewicowości. Przekonanie do liberalnej filozofii politycznej znajdowało wyraz w kartezyjskim zaufaniu do indywidualnego rozumu w procesach demokratyzacji i liberalizacji w Europie. Gdy M. głosi nieuniknioną klęskę każdej formacji lekceważącej zasady liberalizmu, czyni to w przekonaniu, że rozwój gospodarczy ma ścisły związek ze sprawnym przekazywaniem i przetwarzaniem informacji. Rozwój świata – za Hayekiem –

nie daje się kontrolować przez „konstruktywistyczne”, czyli arbitralne poczynania. Liberalne zaufanie do istnienia owocuje tu wiarą w racjonalność samoorganizujących się układów; należy do nich wolny rynek, który w ramach dobrze przemyślanych reguł prawnych skutecznie optymalizuje procesy przetwarzania informacji ekonomicznej.

Współczesne zagrożenia liberalizmu ze strony postmodernizmu z jego koncepcją relatywizmu cywilizacyjnego, to kolejne zagadnienia, które M. podejmuje. Cywilizacja Zachodu ma źródła uniwersalne i wewnętrzne mechanizmy wiodące ją w kierunku globalizacji. Jej przyjmowanie przez państwa i narody całego świata leży w ich własnym dobrze pojętym interesie. M. optymistycznie zakłada, iż w ostatecznym rachunku ludzie o swój interes potrafią dbać, toteż wierzy głęboko, iż mimo dramatycznych perturbacji, nieodłącznych od dramatyizmu losu ludzkiego w ogólności, cywilizacja staje się coraz bardziej racjonalna, to zaś znaczy, że jest coraz bardziej liberalna.

K. Trzęsicki, *Witold M.*, EdF 38 (2004), 227–248; *Who is Who w Polsce*, Zug 2004³, 2577; K. Trzęsicki, *Witold M. – życie, twórczość, poglądy, środowisko akademickie*, w: *Ratione et studio. Profesorowi Witoldowi M. w darze*, Bł 2005, 7–33; K. Pikoń, A. Sokołowska, *Złota księga nauki polskiej 2006. Naukowcy Zjednoczonej Europy*, G1 2006, 493.

Kazimierz Trzęsicki